Εγκλωβισμένες ανάμεσα στην ανθεκτικότητα και την ευαλωτότητα: Η συστημική βία στην εμπειρία των γυναικών που ζητούν άσυλο

Από την αναζήτηση ασφάλειας στη στέρηση της ελευθερίας

Η Μ. ήταν ακόμη ανήλικη όταν, εξαναγκάστηκε σε γάμο, σύμφωνα με όσα περιέγραψε κατά τη διαδικασία εξέτασης του αιτήματός της για διεθνή προστασία. Βίωσε επαναλαμβανόμενη σωματική και ψυχολογική βία, καθώς και άλλες μορφές κακοποίησης από τον σύζυγό της. Στην προσπάθειά της να βγει από την κακοποιητική σχέση, διεκδίκησε διαζύγιο και αναζήτησε βοήθεια από τις αρχές της χώρας καταγωγής της. Ωστόσο, σύμφωνα με την αφήγησή της, ούτε μετά το διαζύγιο σταμάτησαν ο έλεγχος και οι απειλές για τη ζωή της. Επιπλέον, η οικογενειακή αποδοκιμασία και η απουσία ενός ασφαλούς υποστηρικτικού περιβάλλοντος περιόριζαν περαιτέρω τις δυνατότητές της να απομακρυνθεί από τη βία και να ζήσει με ασφάλεια.
Η Μ. αποφάσισε να εγκαταλείψει τη χώρα της και να αναζητήσει διεθνή προστασία στην Ελλάδα σε μια προσπάθεια να διαφύγει από την έμφυλη βία, να προστατεύσει τη ζωή της και να ανακτήσει τον έλεγχο της καθημερινότητάς της.
Στην Ελλάδα, ωστόσο, η αναζήτηση ασφάλειας συνοδεύτηκε από τη στέρηση της ελευθερίας της. Κατά την άφιξή της αντιμετωπίστηκε ως πρόσωπο προς επιστροφή και τέθηκε υπό κράτηση (σύμφωνα με το νέο νόμο 5226/2025), παράλληλα, καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης 2 ετών και 3 μηνών, καθώς και σε χρηματική ποινή ύψους 6.500 ευρώ, για τα αδικήματα της παράνομης εισόδου στη χώρα και της χρήσης πλαστών ταξιδιωτικών εγγράφων, η δε εκτέλεση της ποινής ανεστάλη υπό τον όρο της εκούσιας αναχώρησής της από τη χώρα. Στη συνέχεια, υπέβαλε αίτημα διεθνούς προστασίας, το οποίο, ωστόσο, θεωρήθηκε ότι συνιστούσε παραβίαση των όρων της αναστολής, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί στις φυλακές Ελεώνα Θήβας για την έκτιση της ποινής.
Κατά τη συνέντευξη ασύλου καταγράφηκαν ενδείξεις ευαλωτότητας που συνδέονταν με την ενδοοικογενειακή βία και έγινε παραπομπή για ψυχοκοινωνική υποστήριξη. Ωστόσο, η υποστήριξη αυτή δεν της παρασχέθηκε.
Το αίτημά της για διεθνή προστασία απορρίφθηκε. Η Επιτροπή Προσφυγών που εξέτασε το αίτημά της, δεν θεώρησε ότι οι ελλείψεις πλημμέλειες που επικαλέστηκε δικαιολογούσαν την ακύρωση της απορριπτικής απόφασης, λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, ότι είχε τη δυνατότητα να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους ζητούσε προστασία και είχε τη συνδρομή δικηγόρου. Ανάμεσα στα επιχειρήματα της δευτεροβάθμιας απορριπτικής απόφασης ασύλου για τη δυνατότητά της να ζήσει με ασφάλεια στη χώρα καταγωγής της περιλαμβανόταν η αποφασιστικότητά της να πάρει διαζύγιο:

«Η προσφεύγουσα άλλωστε απέδειξε, μέσω της αποφασιστικότητάς της να λάβει διαζύγιο ότι διαθέτει την αναγκαία τόλμη προκειμένου να σπάσει ο κύκλος της κακοποίησης.»

Σήμερα, η Μ. βρίσκεται σε γυναικείες φυλακές, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας σχετικής με την παράνομη είσοδό της στη χώρα. Παρά την αίτηση αποφυλάκισής της, εξακολουθεί να στερείται

την ελευθερία της. Μεταξύ των λόγων που φέρεται να έχουν προβληθεί για την άρνηση αποφυλάκισής της είναι η απουσία οικονομικών πόρων, σταθερού υποστηρικτικού δικτύου και ουσιαστικής κοινωνικής πρόνοιας, καθώς και η εκτίμηση ότι οι συνθήκες αυτές ενδέχεται να την οδηγήσουν σε παραβατική συμπεριφορά εάν αφεθεί ελεύθερη.
Η ίδια γυναίκα, της οποίας η αποφασιστικότητα αξιολογήθηκε ως ένδειξη της δυνατότητάς της να ζήσει με ασφάλεια στη χώρα καταγωγής της, βρίσκεται αντιμέτωπη με μια διαφορετική θεσμική εκτίμηση: ότι η έλλειψη πόρων και κοινωνικής υποστήριξης φέρεται να αποτελεί λόγο συνέχισης της κράτησής της.
Τι περιθώρια αφήνουν αυτές οι δύο εκτιμήσεις σε μια επιζώσα έμφυλης βίας να διεκδικήσει την προστασία και την ελευθερία της;
Η ιστορία της Μ. αναδεικνύει την ανάγκη να εξετάσουμε την έμφυλη βία όχι μόνο ως εμπειρία διαπροσωπικής κακοποίησης, αλλά και ως ένα συνεχές κοινωνικών ανισοτήτων, θεσμικών πρακτικών και σχέσεων εξουσίας που διαμορφώνουν τις πραγματικές δυνατότητες μιας γυναίκας να ζήσει με ασφάλεια.

Το παράδοξο της ανθεκτικότητας

Η αναφορά στην αποφασιστικότητα της Μ. εντάσσεται σε μια ευρύτερη αιτιολόγηση της απόρριψης του αιτήματος ασύλου. Αναδεικνύει, ωστόσο, μια κρίσιμη ψυχοκοινωνική αντίφαση: η προσπάθειά της να επιβιώσει από τη βία αξιοποιείται ως στοιχείο της εκτίμησης ότι μπορεί να διαμορφώσει μια ασφαλή και αυτόνομη ζωή στη χώρα καταγωγής της, ενισχύοντας τη συλλογιστική ότι δεν συντρέχει ανάγκη διεθνούς προστασίας.

Από ψυχοκοινωνική σκοπιά, η ανθεκτικότητα (*resilience*) δεν είναι συνώνυμη της ασφάλειας ούτε το αντίθετο της ευαλωτότητας. Πρόκειται για μια δυναμική διαδικασία μέσα από την οποία ένα άτομο προσπαθεί να προσαρμοστεί, να αντισταθεί και να διαχειριστεί ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες. Δεν αποτελεί σταθερό ατομικό χαρακτηριστικό ούτε εγγύηση ότι ο άνθρωπος διαθέτει τους πόρους και την υποστήριξη που χρειάζεται.Μια γυναίκα μπορεί να επιδεικνύει αξιοσημείωτη αποφασιστικότητα και ταυτόχρονα να βιώνει φόβο, ψυχική εξάντληση, ανασφάλεια και τις συνέπειες παρατεταμένων τραυματικών εμπειριών. Μπορεί να έχει καταφέρει να εγκαταλείψει έναν κακοποιητικό σύντροφο, χωρίς να έχει εξασφαλίσει προστασία από τις απειλές του. Μπορεί να έχει διεκδικήσει τα δικαιώματά της, χωρίς οι θεσμοί στους οποίους απευθύνθηκε να έχουν ανταποκριθεί αποτελεσματικά. **Η ανθεκτικότητα, επομένως, δεν μπορεί να αξιολογείται αποκομμένη από τις συνθήκες που την κατέστησαν αναγκαία.**

Όταν η επιβίωση αντιμετωπίζεται κυρίως ως απόδειξη ατομικής ικανότητας, υπάρχει ο κίνδυνος να παραβλέπονται τόσο η κοινωνική διάσταση και η έκταση της βίας όσο και η απουσία των υποστηρικτικών μηχανισμών που θα επέτρεπαν στην επιζώσα να ζήσει πραγματικά με ασφάλεια. Η έμφυλη διάσταση αυτής της αντίφασης συνδέεται με τις κοινωνικές προσδοκίες απέναντι στις επιζώσες: από τις γυναίκες που βιώνουν κακοποίηση αναμένεται συχνά να επιδείξουν

πρωτοβουλία, να καταγγείλουν, να απομακρυνθούν και να ανακτήσουν την αυτονομία τους. Όταν όμως το καταφέρνουν, η ίδια αυτή αποφασιστικότητα μπορεί να εκληφθεί ως ένδειξη ότι η ανάγκη τους για προστασία είναι μικρότερη.

Η ικανότητα μιας γυναίκας να αντισταθεί στη βία δεν αποδεικνύει ότι μπορεί να προστατευθεί από αυτήν χωρίς θεσμική υποστήριξη.

Η έμφυλη διάσταση της συστημικής βίας

Η έμφυλη βία δεν εξαντλείται στις πράξεις ενός κακοποιητή. Η δυνατότητα διαφυγής από αυτήν διαμορφώνεται από κοινωνικές σχέσεις εξουσίας, οικονομικές ανισότητες, οικογενειακές εξαρτήσεις και την αποτελεσματικότητα των θεσμών που καλούνται να παρέχουν προστασία. Για μια γυναίκα που έχει υποστεί παρατεταμένη κακοποίηση, η απόφαση να εγκαταλείψει τον σύντροφο ή το οικογενειακό της περιβάλλον μπορεί να συνεπάγεται απώλεια στέγης, εισοδήματος, κοινωνικών δεσμών και υποστηρικτικών σχέσεων. Η απομάκρυνση από τη βία, επομένως, μπορεί να συνοδεύεται από νέες συνθήκες επισφάλειας.
Αυτή η πραγματικότητα αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν η επιζώσα αναζητά διεθνή προστασία. Η αξιολόγηση της ασφάλειάς της δεν μπορεί να περιορίζεται στη διαπίστωση ότι υπάρχουν νόμοι, αστυνομικές αρχές ή διαθέσιμες υπηρεσίες στη χώρα καταγωγής της. Χρειάζεται να λαμβάνει υπόψη εάν η ίδια, υπό τις συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές και προσωπικές συνθήκες, μπορεί πράγματι να έχει πρόσβαση σε αποτελεσματική προστασία. Η απόσταση ανάμεσα στη θεωρητική διαθεσιμότητα της προστασίας και στην πραγματική δυνατότητα πρόσβασης σε αυτήν αποτελεί κρίσιμη πτυχή της συστημικής βίας. Η έμφυλη διάστασή της αναδεικνύεται όταν οι θεσμικές εκτιμήσεις παραγνωρίζουν τις ιδιαίτερες συνθήκες μέσα στις οποίες μια γυναίκα επιχειρεί να ξεφύγει από την κακοποίηση: την οικονομική εξάρτηση, την κοινωνική απομόνωση, την οικογενειακή πίεση, τον φόβο αντιποίνων και την απουσία ασφαλών εναλλακτικών.
Η διαθεματική προσέγγιση αναδεικνύει πώς το φύλο, η οικονομική επισφάλεια, η μητρότητα και η μεταναστευτική κατάσταση αλληλεπιδρούν, διαμορφώνοντας τις δυνατότητες μιας γυναίκας να ασκήσει τα δικαιώματά της. **Η συστημική βία μπορεί να αναπαράγεται ακόμη και χωρίς πρόθεση πρόκλησης βλάβης, όταν οι θεσμοί μεταφέρουν στην ίδια την επιζώσα την ευθύνη να αντιμετωπίσει κινδύνους που συνδέονται με κοινωνικές ανισότητες και απαιτούν οργανωμένη υποστήριξη.**

Η ψυχοκοινωνική πραγματικότητα πίσω από τη θεσμική αξιολόγηση

Η παρατεταμένη έκθεση σε έμφυλη βία μπορεί να επηρεάσει βαθιά την αίσθηση ασφάλειας, την εμπιστοσύνη, την αυτοεικόνα και τη δυνατότητα σχεδιασμού του μέλλοντος. Ο φόβος, η διαρκής επαγρύπνηση, η δυσκολία εμπιστοσύνης και η ψυχική εξάντληση μπορούν να συνυπάρχουν με μια ενεργητική προσπάθεια διαφυγής. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τον τρόπο με τον οποίο

αξιολογούνται οι επιζώσες από τους θεσμούς, και ειδικότερα στο πλαίσιο του συστήματος ασύλου. Η ευαλωτότητα δεν είναι απαραίτητα ορατή. Δεν εκδηλώνεται με έναν ενιαίο τρόπο, ούτε προϋποθέτει παθητικότητα, αδυναμία λήψης αποφάσεων ή πλήρη εξάρτηση από τρίτους. Μια γυναίκα μπορεί να παρουσιάζει μια συνεκτική αφήγηση, να υπερασπίζεται τα δικαιώματά της και να λαμβάνει δύσκολες αποφάσεις, ενώ εξακολουθεί να έχει σημαντικές ανάγκες προστασίας και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης.

Η αντίληψη ότι μια «πραγματικά ευάλωτη» γυναίκα πρέπει να εμφανίζεται αδύναμη, παθητική ή ανίκανη να αντιδράσει δημιουργεί ένα περιοριστικό πρότυπο θυματοποίησης. Όσες επιζώσες δεν ανταποκρίνονται σε αυτό το πρότυπο κινδυνεύουν να αντιμετωπίζονται ως λιγότερο ευάλωτες, όχι επειδή έχουν εξασφαλίσει ασφάλεια, αλλά επειδή έχουν αναπτύξει στρατηγικές επιβίωσης. Στο πλαίσιο του ασύλου, αυτή η στερεοτυπική αντίληψη ενδέχεται να επηρεάσει την εξατομικευμένη αξιολόγηση του κινδύνου και, κατά συνέπεια, την αναγνώριση της ανάγκης διεθνούς προστασίας. Η ευαλωτότητα δεν αποτελεί από μόνη της προϋπόθεση χορήγησης προσφυγικού καθεστώτος, είναι όμως σημαντική για την αξιολόγηση των ιδιαίτερων περιστάσεων και των αναγκών υποστήριξης της αιτούσας.

Η μη παροχή της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης που είχε προβλεφθεί για τη Μ., σύμφωνα με την προσφυγή της, αναδεικνύει τη διαφορά ανάμεσα στην αναγνώριση μιας ανάγκης και στην έμπρακτη ανταπόκριση σε αυτήν. Από ψυχοκοινωνική σκοπιά, η δυνατότητα μιας γυναίκας να αφηγηθεί τις εμπειρίες κακοποίησής της και να διεκδικήσει τα δικαιώματά της ως αιτούσα άσυλο δεν σημαίνει ότι έχει ξεπεράσει τις συνέπειες της βίας ή ότι δεν χρειάζεται ψυχοκοινωνική φροντίδα. Η νομική συνδρομή και η ψυχοκοινωνική υποστήριξη εξυπηρετούν διαφορετικές ανάγκες και η μία δεν υποκαθιστά την άλλη. Η αναγνώριση της ευαλωτότητας αποκτά ουσιαστικό περιεχόμενο όταν συνοδεύεται από την παροχή της κατάλληλης φροντίδας. Διαφορετικά, η ευαλωτότητα κινδυνεύει να παραμένει μια θεσμική διαπίστωση που δεν μεταφράζεται σε έμπρακτη υποστήριξη και προστασία.

Τέλος, η ψυχοκοινωνική υποστήριξη δεν αποτελεί απλώς μια πρόσθετη υπηρεσία. Μπορεί να συμβάλει στην αποκατάσταση της αίσθησης ελέγχου, στη διαχείριση των συνεπειών του τραύματος και στην ενίσχυση της δυνατότητας μιας γυναίκας να λαμβάνει αποφάσεις για τη ζωή της. Αντίστοιχα, μια διαδικασία ασύλου ευαίσθητη στο τραύμα οφείλει να αναγνωρίζει ότι η αποφασιστικότητα και η ευαλωτότητα μπορούν να συνυπάρχουν. Δεν απαιτεί από τις επιζώσες να αποδείξουν την ανάγκη τους για βοήθεια μέσα από την αδυναμία τους.

Όταν η κοινωνική ευαλωτότητα γίνεται επιχείρημα στέρησης της ελευθερίας

Οι λόγοι που φέρεται να έχουν προβληθεί για την άρνηση αποφυλάκισης της Μ. αναδεικνύουν μια ιδιαίτερα ανησυχητική αντίφαση. Η απουσία κοινωνικής προστασίας κινδυνεύει να αντιμετωπιστεί όχι ως ανάγκη που οφείλει να καλυφθεί, αλλά ως παράγοντας που δικαιολογεί τη συνέχιση της στέρησης της ελευθερίας.

Από ψυχοκοινωνική σκοπιά, η οικονομική επισφάλεια και η απουσία υποστηρικτικού δικτύου δεν μπορούν να εξετάζονται ανεξάρτητα από το ιστορικό έμφυλης βίας. Για πολλές επιζώσες, η απομάκρυνση από ένα κακοποιητικό περιβάλλον συνεπάγεται την απώλεια της οικονομικής

στήριξης, της κατοικίας ή των οικογενειακών σχέσεων που κάλυπταν βασικές ανάγκες της καθημερινότητάς τους. Η έλλειψη πόρων μπορεί, επομένως, να αποτελεί συνέπεια της βίας και όχι ένδειξη προσωπικής αποτυχίας ή μελλοντικής επικινδυνότητας. Η παρατεταμένη στέρηση της ελευθερίας και η αβεβαιότητα μπορούν, επιπλέον, να ενισχύσουν την αίσθηση απώλειας ελέγχου και να επιβαρύνουν την ψυχοκοινωνική κατάσταση μιας επιζώσας.

Παρότι η διαδικασία ασύλου και η διαδικασία αποφυλάκισης έχουν διαφορετικό νομικό αντικείμενο, η αντιπαραβολή τους αναδεικνύει πώς η έμφυλη βία και οι κοινωνικές συνέπειές της κινδυνεύουν να υποτιμηθούν και στις δύο περιπτώσεις. Στην πρώτη, η αποφασιστικότητα της Μ. να αντισταθεί στη βία αξιολογείται ως ένδειξη δυνατότητας αυτοπροστασίας- ότι μπορεί να ζήσει στη χώρα καταγωγής της- με κίνδυνο να υποτιμηθούν οι εξατομικευμένες συνθήκες ευαλωτότητάς της κατά την αξιολόγηση του αιτήματος διεθνούς προστασίας. Στη δεύτερη, οι συνθήκες κοινωνικής ευαλωτότητας, δηλαδή η οικονομική επισφάλεια και η έλλειψη υποστηρικτικού πλαισίου, φέρονται να αξιοποιούνται ως επιχειρήματα για τη συνέχιση της στέρησης της ελευθερίας της. Η επιζώσα εγκλωβίζεται έτσι ανάμεσα σε δύο αντικρουόμενες θεσμικές προσδοκίες: να είναι αρκετά αυτόνομη ώστε να μη χρειάζεται προστασία και ταυτόχρονα να διαθέτει ήδη τους πόρους και τις κοινωνικές προϋποθέσεις που θα της επέτρεπαν να ζήσει εκτός κράτησης.

Η έλλειψη οικονομικών πόρων και κοινωνικής υποστήριξης δεν αποτελούν ένδειξη μελλοντικής παραβατικότητας ή κινδύνου για την κοινωνία. απόδειξη επικινδυνότητας. Η απάντηση στην επισφάλεια μιας επιζώσας χρειάζεται να είναι η πρόσβαση σε στέγη, κοινωνική φροντίδα και υπηρεσίες υποστήριξης.

Η προστασία ως δικαίωμα, όχι ως απόδειξη αδυναμίας

Η 25η Νοεμβρίου αποτελεί μια ευκαιρία να επανεξετάσουμε όχι μόνο πώς αναγνωρίζουμε την έμφυλη βία, αλλά και πώς ανταποκρίνονται οι θεσμοί όταν οι γυναίκες που την έχουν βιώσει αναζητούν προστασία.

Η ιστορία της Μ. αναδεικνύει το κεντρικό ζήτημα της έμφυλης διάστασης της συστημικής βίας: όταν η ευθύνη για την ασφάλεια μεταφέρεται στην ίδια την επιζώσα, οι θεσμοί αξιολογούν την ικανότητά της να αντέχει τη βία αντί να εξετάζουν επαρκώς τις συνθήκες που επιτρέπουν τη συνέχισή της. Η επιζώσα δεν χρειάζεται να είναι παθητική για να θεωρείται ότι κινδυνεύει. Δεν χρειάζεται να έχει εξαντλήσει κάθε δυνατότητα αντίστασης για να αναγνωριστεί η ανάγκη της για υποστήριξη. Και δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως λιγότερο ευάλωτη επειδή κατάφερε να επιβιώσει.

Η ανθεκτικότητα δεν αναπτύσσεται σε κοινωνικό κενό αλλά εξαρτάται από τις σχέσεις, τους πόρους, τις δυνατότητες και τους θεσμούς που περιβάλλουν τον άνθρωπο. Η αναγνώρισή της δεν μπορεί να υποκαθιστά την αξιολόγηση του κινδύνου ή την υποχρέωση ουσιαστικής προστασίας. Η ουσιαστική προστασία των προσφυγισσών και των αιτουσών άσυλο απαιτεί εξατομικευμένη

αξιολόγηση, αναγνώριση των ψυχοκοινωνικών συνεπειών της βίας, πραγματική πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης και διαδικασίες που δεν συγχέουν την αποφασιστικότητα με την απουσία κινδύνου.

Το ζητούμενο δεν είναι να αποδεικνύουν οι επιζώσες πόση ακόμη βία μπορούν να αντέξουν. Είναι να διασφαλίζουν οι θεσμοί ότι δεν θα χρειαστεί να την υποστούν ξανά.

25 Νοεμβρίου 2026- Διεθνής Ημέρα για την Εξάλειψη της Βίας κατά των γυναικών

Δήμητρα Χασιώτη
Ψυχοκοινωνικό Τμήμα | HIAS Greece
dimitra.chasiotl@hias.org